

บทที่ 8

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทสรุป

การวิจัยเรื่อง การเสด็จประพาสต้นสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน มีวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์สาเหตุของการเสด็จประพาสต้น เพื่อทรงทราบปัญหา และหาวิธีการแก้ปัญหา ความทุกข์ยากของราษฎร พระราชดำริและพระบรมราโชวาทในการแก้ปัญหาให้บรรลุเป้าหมายลุล่วง สอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ขอบเขตของโครงการวิจัย ในเชิงพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการหลวงในเขตอำเภอแม่วาง แม่ริม สันกำแพง และแม่ออน ในจังหวัดเชียงใหม่ ประชากรประกอบด้วยคนไทย กะเหรี่ยง และม้ง ระยะเวลาในเนื้อหาการวิจัย ตั้งแต่ พ.ศ. 2512-2560 การวิจัยยึดการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต การเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน และประสบการณ์จริงของผู้วิจัย ซึ่งได้เกี่ยวข้องกับพื้นที่และกลุ่มประชากรมาตั้งแต่ พ.ศ. 2515 ถึงปัจจุบัน ในหลาย ๆ พื้นที่อย่างต่อเนื่อง ในกิจกรรมที่แตกต่างกัน ทั้งงานวิจัย และการพัฒนาชุมชน

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

การเสด็จประพาสต้น หรือการเสด็จประพาสส่วนพระองค์ เพื่อทรงเยี่ยมเยียนราษฎร มีประวัติศาสตร์จารึกไว้ตั้งแต่สมัยสุโขทัยต่อเนื่องมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่คำว่า การเสด็จประพาสต้น เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2396-2453) คำว่า ประพาสต้น เรียกตามเรือต้นที่ทรงซื้อไว้ในกระบวนเสด็จประพาส ในสมัยรัชกาลอื่น ๆ ก่อนหน้านี้ ไม่มีเรือต้น พระเจ้าแผ่นดินในสมัยสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และรัตนโกสินทร์ ก็เสด็จทางสถลมารค (ทางบก) และทางชลมารค (ทางเรือ) เป็นการส่วนพระองค์ เหมือนการเสด็จประพาสต้น วัตถุประสงค์ในการเสด็จประพาสต้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อทรงเยี่ยมเยียน ศึกษาปัญหาของราษฎรด้วยพระองค์เอง และทรงวางกุศโลบายในการแก้ไขปัญหา

สาเหตุของการเสด็จประพาสต้นในแผ่นดินสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ. 2470-2559) เฉพาะในภาคเหนือ เน้นพื้นที่วิจัย สามารถสรุปได้ 4 ข้อ ดังนี้

1. สถานภาพและบทบาทของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งยึดหลักทศพิธราชธรรมตามจารีตประเพณี
2. ความผาสุกของประชาชน ทรงต้องการให้ประชาชนหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก อยู่เย็นเป็นสุข

3. ปัญหาความไม่มั่นคงในภาคเหนือของประเทศไทย ต้นตอของปัญหาเกิดจากระบบเศรษฐกิจที่ไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจน ระบบการเมืองที่ไม่ทำให้เกิดความเสมอภาค และเสรีภาพแก่ประชาชนผู้ยากไร้ ปัญหาด้านสังคม เกี่ยวกับด้านการศึกษา ประชาชนขาดความรู้ การวิเคราะห์ปัญหา จึงเป็นบ่อเกิดให้เกิดปัญหาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในชนบทภาคเหนือ ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อปลูกฝิ่น ทำไร่ การเผาป่า การทำลายระบบนิเวศป่า ทำให้เกิดปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม และการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ

4. การช่วยชาวเขา (กลุ่มชาติพันธุ์) ก่อน พ.ศ. 2520 กลุ่มชาติพันธุ์ยังคงปลูกฝิ่น ทำไร่ เฒ่าป่า ดำรงชีวิตด้วยระบบการผลิตเพื่อยังชีพ ผลผลิตไม่เพียงพอบริโภค ขาดรายได้ ขาดระบบปัจจัยพื้นฐานในการผลิต

ปัญหาของราษฎรผู้ยากไร้ที่ได้ทรงประสบจากการเสด็จประพาสต้น สามารถแบ่งได้ออกเป็นดังนี้

1. ปัญหาการเมือง และความมั่นคง ปัญหาเกิดจากกองกำลังติดอาวุธของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การปลูกฝิ่น การค้าฝิ่น และการเสพยาฝิ่น

2. ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาเกิดจากการผลิตแบบยังชีพ ผลผลิตไม่เพียงพอในการบริโภค และเหลือจำหน่าย ทำให้ขาดรายได้ การขาดปัจจัยพื้นฐานในการผลิต การขาดระบบการตลาด ชาวบ้านนอกจากไม่เข้าใจระบบการตลาดในระบบการผลิตเพื่อขาย และขาดตลาดในหมู่บ้าน

3. ปัญหาด้านสังคม ปัญหาเกิดจากสุขภาพ อนามัย การดื่มน้ำไม่สะอาด ขาดแคลนอาหารบริโภค โรคภัยไข้เจ็บ อยู่ห่างไกลจากโรงพยาบาล นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านการศึกษา คือ ขาดโรงเรียนในหมู่บ้าน ไม่สามารถพูด อ่าน เขียนภาษาไทยได้

4. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติโดยการบุกรุกป่า เฒ่าป่า เพื่อจัดหาแหล่งทำกิน และที่อยู่อาศัยแบบหมุนเวียน เรื้อรัง เมื่อทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมสภาพ แล้วจัดหาแหล่งทำกินใหม่ ทำให้เกิดการทำลายระบบดิน น้ำ ป่า อากาศ ส่งผลกระทบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้งในเขตภูเขา ชนบท และเมือง

5. แนวพระราชดำริในการช่วยเหลือราษฎรในเขตพื้นที่สูงในเขตภาคเหนือ หรือชาวเขา ตลอดจนชาวไทยส่วนน้อยในเขตพื้นที่สูง เกิดจากสาเหตุหลักคือ ปัญหาเรื่องการปลูกฝิ่น การบุกรุกทำลายป่าเพื่อการทำไร่ ส่งผลให้เกิดน้ำท่วม ภัยแล้ง ดินเสื่อมโทรม อากาศเป็นพิษ และขาดแคลนน้ำสำหรับคนพื้นราบ การช่วยเหลือชาวเขาที่ประสบปัญหาเรื้อรัง แค้น ยากลำบาก ก็เป็นเหตุผลอย่างหนึ่งในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในแผ่นดินไทย ให้มีความอยู่ดีกินดี ความพอเพียง ความเท่าเทียม

วิธีการในการแก้ปัญหาได้พระราชทานวิธีการไว้ดังนี้

1. ลดขั้นตอน คือจะทำอะไรก็อย่าต้องให้มีวิธีการ อนุมัติต่อ ๆ กันไปหลายชั้น อีกนัยหนึ่งให้กระจายอำนาจ

2. ปิดทองหลังพระ อย่าทำความดีเพื่อเอาไว้อวด

3. เร็ว ๆ เข้า

4. ช่วยเขา ช่วยตัวเอง

สำหรับหลักการวิธีการบริหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานสูตร 3M และสมการคือ

$$M1 + M2 + M3 = \text{ผลสำเร็จ}$$

M1 = เงิน (Money)

M2 = คน (Man)

M3 = วิธีการ (Management)

เงินได้จากการบริจาค และพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ คน ได้จากผู้ร่วมงานจากหน่วยงานต่าง ๆ หลายระดับ วิธีการหรือการจัดการ ใช้หลักการ 4 ข้อดังได้กล่าวมาแล้ว

การแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยหลักอริยสัจ 4 ประกอบด้วย ทุกข์ คือความทุกข์ เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา สมุทัย คือ มูลเหตุแห่งความทุกข์ นิโรธ คือ สิ่งที่ใช้ดับทุกข์ มรรค คือ แนวทางแห่งการดับทุกข์ อริยสัจ 4 สอดคล้องกับหลักการแสวงหาความรู้ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 สถานการณ์ที่เป็นปัญหา คือ ทุกข์

ขั้นที่ 2 การตั้งสมมติฐานในการแก้ปัญหา คือ สมุทัย

ขั้นที่ 3 การทดลอง คือการนำสมมติฐานไปทดลองปฏิบัติจริง หลายๆ ครั้ง เพื่อดูผลที่เกิดขึ้น คือ นิโรธ

ขั้นที่ 4 และ 5 คือการวิเคราะห์ผลจากการทดลองหลายครั้งที่เกิดขึ้น จนเชื่อถือได้ แล้วหาข้อสรุป นำไปปฏิบัติเพื่อแก้ทุกข์ หรือการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้หลุดพ้น คือ มรรค

การแก้ไขความทุกข์ยากของราษฎร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใช้หลักการอริยสัจ 4 ยกตัวอย่างเกี่ยวกับการช่วยเหลือชาวเขา ระยะเริ่มต้น ทุกข์ คือ ชาวเขาแร้นแค้น ยากจน ปลูกฝิ่น ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สมุทัย คือ การตั้งโจทย์แก้ปัญหา เช่น ให้ชาวเขาเลี้ยงหมู แกะ ปลูกพืชอื่นแทนฝิ่น เพื่อบริโภคและเพื่อจัดจำหน่าย นิโรธ คือ การใช้วิธีการทดลองให้ชาวเขาเลี้ยงหมู เลี้ยงแกะ ปลูกพืชอื่นแทนฝิ่นหลาย ๆ พันธุ์ หลาย ๆ หมู่บ้าน อาจแตกต่างกันบ้างตามหลักภูมิศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรม หรือภูมิสังคม จากการทดลองหลาย ๆ ครั้งหรือนิโรธ ได้ผลสรุปว่าการส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกพืชผักเมืองหนาว สอดคล้องกับภูมิสังคมของชาวเขามากที่สุด แต่การปลูกพืชผักอะไร ก็แตกต่างกันตามหลักของภูมิสังคม คือ มรรค การบรรลุผลสำเร็จ การบรรลุ มรรค ต้องใช้เวลาดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม ความสำเร็จของหมู่บ้านแม่สาใหม่ และหนองหอย ต้องใช้เวลาตั้งแต่พ.ศ. 2507-2527 รวมระยะเวลา 20 ปี พระองค์ท่านเสด็จพระราชดำเนินรวม 13 ครั้ง การปลูกฝิ่นจึงหมดไปในปีพ.ศ. 2527 และประชาชนเริ่มอยู่ดีกินดี ในเขตอำเภอสันกำแพง เสด็จพระราชดำเนินแก้ปัญหาความทุกข์ยากให้แก่คนไทย ตั้งแต่พ.ศ. 2509-2534 เป็นเวลา 25 ปี รวมทั้งหมด 12 ครั้ง ในการแก้ปัญหาในเขตหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง และการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน ในเขตหมู่บ้านกะเหรี่ยง อำเภอแม่วาง ได้เสด็จพระราชดำเนินครั้งแรกในปีพ.ศ. 2514 จนกระทั่งสร้างโครงการหลวงทุ่งหลวงในปีพ.ศ. 2522 จำนวนหลายครั้ง ในเขตหมู่บ้านม้งดอยปุย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้เสด็จพระราชดำเนิน 14 ครั้ง

การทรงงานโดยยึดหลักอริยสัจ 4 คือ บทสรุปของหลักการพัฒนาย่างยั่งยืน อันเป็นบ่อเกิดของหลักการปฏิบัติงานแบบ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” การใช้หลักการบรรวร คือการพัฒนา ร่วมกันระหว่างบ้าน (ชาวบ้าน) วัด และ โรงเรียน ตัวอย่างเด่นชัด ในหมู่บ้านแม่สาใหม่ ในการทรงสร้างโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 7 และสำนักสงฆ์ควบคู่กันกับการพัฒนาชาวบ้าน

พระราชกรณียกิจในการพัฒนาได้สรุปเป็นหลักการทรงงาน 23 ข้อ และสายพระเนตรอันยาวไกลที่ได้ประสบจากการพัฒนา ก่อให้เกิดเศรษฐกิจพอเพียง หรือปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่

โครงการในการแก้ปัญหาคือความแร้นแค้น ทุกข์ยากให้แก่ราษฎร เริ่มต้นจากโครงการส่วนพระองค์ คือ สละราชทรัพย์ส่วนพระองค์บริจาคก่อน ต่อมาก็มีภาคราชการและภาคเอกชนเข้ามาช่วยเหลือ และร่วมพัฒนา โดยผ่านโครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

การพัฒนาแตกต่างไปตามหลักภูมิสังคม หมู่บ้านม้งแม่สาใหม่ และบ้านหนองหอย พื้นฐานการผลิตแบบยังชีพ คือปลูกผืนเพื่อขาย ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และปลูกข้าวไร่และพืชผักเพื่อบริโภค การพัฒนาเริ่มต้นจากการส่งเสริมการเลี้ยงหมู การปลูกพืชผักเมืองหนาว การปลูกข้าวเพื่อบริโภค พร้อมกับการสนับสนุนด้านปัจจัยพื้นฐานในการผลิต เช่น สร้างอ่างเก็บน้ำ ระบบเหมืองฝาย และถนน หลักการผ่านการวิจัยโดยวิธีการอริยสัจ 4 ปรากฏว่า การส่งเสริมการเลี้ยงหมู ไม่ได้ผล เพราะมีปัญหาในการปลูกพืช ผัก เป็นอาหารหมู การเลี้ยงหมูพันธุ์ วิธีการยากกว่าเลี้ยงหมูพื้นเมือง โครงการนี้จึงยุติ แล้วส่งเสริมการปลูกพืชผักเมืองหนาวเพื่อจัดจำหน่าย ผ่านการสนับสนุนของโครงการหลวง วิธีนี้คือ นิธ หรือหนทางสู่ความสำเร็จ หลังจากผ่านกระบวนการศึกษาทดลองแล้ว

โครงการศึกษาทดลองที่หมู่บ้านม้งแม่สาใหม่ ซึ่งเป็นโครงการระยะแรกโครงการหนึ่ง ในการสรุปบทเรียน ขยายผลสู่หมู่บ้านอื่น ๆ ตามหลักภูมิสังคม ดังนั้น การพัฒนากลุ่มหมู่บ้านกะเหรี่ยง ลุ่มแม่น้ำวาง จึงเริ่มต้นจากการส่งเสริมปลูกพืชผักเมืองหนาว โดยการสนับสนุนของโครงการหลวงทุ่งหลวง ไม่ต้องเริ่มต้นจากการส่งเสริมการเลี้ยงหมูพันธุ์ การปลูกข้าวเพื่อบริโภค เป็นวัฒนธรรมของกะเหรี่ยง และกะเหรี่ยงก็สร้างระบบเหมือง ฝาย ทำนาขั้นบันได และการปลูกข้าวไร่ เป็นวัฒนธรรมเดิม จึงสะดวกและรวดเร็วในการส่งเสริมพัฒนา แต่สำหรับการปลูกพืชผักเพื่อจำหน่ายในสังคมกะเหรี่ยงพัฒนาช้ากว่าในสังคมม้ง เพราะวัฒนธรรมกะเหรี่ยงยึดหลักการพออยู่พอกิน ข้าวเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของชีวิต มิใช่เงิน จึงมิได้ขยายแปลงพืชผักกว้างขวางมากมายเหมือนกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

สำหรับคนไทยในเขตอำเภอสันกำแพง และอำเภอแม่ออน พัฒนาโดยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 2 โครงการ คือ โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และโครงการห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง เริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2518 โดยสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ได้ขออนุญาตใช้พื้นที่ป่าไม้แม่สอนจากกรมป่าไม้ พื้นที่ 22,296.25 ไร่ จัดสรรเพื่อการเกษตร แก่ราษฎรผู้ยากไร้ ครอบครัวละ 4-7 ไร่ หน่วยงานภาคราชการได้สนับสนุนในการสร้างปัจจัยพื้นฐานในการผลิต เช่น ถนน ไฟฟ้า อ่างเก็บน้ำ เริ่มต้นจากการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ พร้อมกับการปรับปรุงดิน และการสร้างอ่างเก็บน้ำ แต่พื้นที่แห้งแล้งกันดาร ดินลูกรังปนกรวด การเพาะปลูกจึงไม่ได้ผล ในที่สุดก็ส่งเสริมการเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลักของราษฎร และได้จัดตั้งสหกรณ์โคนม เพื่อจัดจำหน่ายและส่งเสริมการเลี้ยงโคนม

สำหรับโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้ช่วยเหลือพัฒนาคนไทยในเขตตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง ได้เริ่มต้นเมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำเนิรเยี่ยมราษฎร โครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ราษฎรตำบลออนใต้ เดินทางมาเฝ้ารับเสด็จฯ และถวายแผนผังเพื่อขอพระราชทานสร้างอ่างเก็บน้ำในบริเวณลำน้ำแม่ผาแห่น นับเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาในเขตตำบลออนใต้ ต่อจากนั้นก็ได้สร้างอ่างเก็บน้ำห้วยลาน (พ.ศ. 2530) และอ่างเก็บน้ำดอยโตน อ่างเก็บน้ำห้วยป่าไร่ ได้สร้างระบบเหมือง ฝาย การส่งเสริมการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่า และการส่งเสริมการประมงในเขตพื้นที่ดังกล่าวแล้ว เนื่องจากหลักภูมิสังคมตั้งอยู่ในเขตที่ราบเชิงเขา ราษฎรทำการ

เพาะปลูกแบบยังชีพมาก่อน จึงส่งเสริมการทำนา ทำสวน หรือการเกษตรแบบผสมผสานในระบบการผลิตเพื่อขาย นอกจากนี้ยังส่งเสริมการหักถดถอยตามวัฒนธรรมเดิม เช่น การจักสาน การทอผ้า

ผลของการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ

คนไทย ในเขตพื้นที่โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพง และโครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ยกฐานะฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าเดิม เกิดปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต เช่น อ่างเก็บน้ำ เหมือง ฝาย ระบบสาธารณสุขโรค และระบบการคมนาคม รายได้ดีขึ้นกว่าเดิม ระหว่างพ.ศ. 2520-2524 แต่ละครอบครัวมีรายได้ประมาณ 3,000-5,000 บาทต่อเดือน รายจ่ายครอบครัวละ 2,000-4,000 บาทต่อเดือน แต่การส่งเสริมการเลี้ยงโคนม ทำให้การเกษตรมีรายได้ ตั้งแต่ 10,000 บาทขึ้นไปต่อเดือน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนวัวนมที่เลี้ยง วัวนมแมรีด 20 ตัว มีรายได้ 144,000 บาทต่อเดือน รายจ่าย 130,101 บาทต่อเดือน เหลือกำไรสุทธิต่อเดือน 13,889 บาท

ประชาชนในเขตพื้นที่โครงการห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ก่อนพ.ศ. 2530 มีรายได้ประมาณเดือนละ 2,000-4,000 บาท แต่หลังจากการพัฒนาภายใต้พื้นที่ดังกล่าว ประชาชนมีรายได้เดือนละ 15,000 บาทขึ้นไป

มัง และกะเหรี่ยง เคยมีรายได้จากการปลูกฝิ่นเป็นรายได้หลัก ก่อนพ.ศ. 2520 เพียงปีละ 1,000-2,000 บาท แต่ถ้าวางราคาฝิ่นสูงขึ้น อาจมีรายได้ปีละ 3,000 บาท แต่ก็ยังชีพได้ด้วยการบริโภคสัตว์ พืชผักจากธรรมชาติและการเพาะปลูก แต่การส่งเสริมการปลูกพืชเมืองหนาว ทำให้มังมีรายได้ปีละ 30,000-50,000 บาท (พ.ศ. 2517-2525) และเพิ่มขึ้นปีละ 2,000,000-3,000,000 บาท (พ.ศ. 2526-2536) เมื่อลั่นจี่บ้านมังแม่สาใหม่ ราคา กิโลกรัมละ 300-400 บาท แต่หลังจากพ.ศ. 2536 แล้ว ราคาลั่นจี่ตกต่ำ มีรายได้เพียงปีละ 300,000-400,000 บาท จนกระทั่งพ.ศ. 2540 ลั่นจี่เหลือ กิโลกรัมละ 20 บาท จึงเลิกการปลูกลั่นจี่ กลับไปปลูกพริกหวาน ในระหว่างพ.ศ. 2540-2545 เพราะพริกหวานราคา กิโลกรัมละ 150 บาท ปลูกพริกหวาน 1 ไร่ ได้พริกหวาน 75,000 กิโลกรัม จำหน่ายได้เงิน 11,250,000 บาท หรือบางคนได้มากกว่านั้น แต่รายได้ดังกล่าวมิได้หักค่าใช้จ่ายซึ่งค่อนข้างลงทุนสูง ประมาณร้อยละ 50-60 หลังจากเกิดโรคระบาดในสวนพริกหวาน ในพ.ศ. 2548 ก็ต้องเลิกล้มโครงการปลูกพริกหวาน เริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจใหม่ คือ สตรอเบอร์รี่พระราชทาน ทดแทนพืชเก่า แต่ก็ปลูกพืชผักเศรษฐกิจอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วย

กะเหรี่ยงเขตพื้นที่โครงการหลวงทุ่งหลวง ก่อนพ.ศ. 2515 ใช้ระบบการผลิตแบบยังชีพปลูกข้าว พืชผัก เพื่อกิน เก็บหาของป่าเพื่อบริโภค เลี้ยงสัตว์เพื่อใช้ในพิธีกรรม เช่น ไหว้ผี การแต่งงาน ฯลฯ ปลูกฝิ่นเพื่อขาย ขาดระบบการคมนาคม และสาธารณสุขโรค แต่มีระบบเหมืองฝายในการเกษตรมาตั้งแต่โบราณ รายได้ก่อนพ.ศ. 2520 ปีละประมาณ 10,000 บาท หรือน้อยกว่านั้น รายได้เกิดจากการขายวัว ควาย และฝิ่น หลังจากเกิดโครงการหลวงทุ่งหลวง พ.ศ. 2522 รายได้จากการขายพืชผักด้านการเกษตรให้แก่โครงการหลวง และพ่อค้าภายนอกเริ่มดีขึ้น ตั้งแต่พ.ศ. 2535 เป็นต้นมามีรายได้ประมาณเดือนละ 3,000-4,000 บาท หรือประมาณ 36,000-48,000 บาทต่อปี นี้คือรายได้ของครอบครัว รายได้ค่อย ๆ ดีขึ้นตามลำดับตามพืชผลที่โครงการหลวงส่งเสริม ระหว่างปี พ.ศ. 2545-2550 รายได้ต่อครัวเรือนประมาณ 70,000-100,000 บาทต่อปี และจากพ.ศ. 2556-พ.ศ. 2561 รายได้ต่อครัวเรือนระหว่าง 100,000-200,000 บาทต่อปี แต่รายจ่ายก็เพิ่มขึ้น เพราะ

ต้องซื้อสินค้าบริโภค และใช้ในการผลิตเพื่อขายมากขึ้นกว่าเดิม แต่ก็ยังมีเงินออม จึงมีการสร้างบ้านใหม่ ซื้อเครื่องจักรในการเกษตร และมีรถยนต์ส่วนตัวในการขนส่ง

ผลกระทบของการพัฒนาในด้านสิ่งแวดล้อม

หลังจากระบบการผลิตของคนไทย กะเหรี่ยง และม้ง เข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขายมากขึ้น ในระหว่างพ.ศ. 2521-2530 พื้นที่ปลูกผืนค่อย ๆ ลดน้อยลง แต่มีพื้นที่ปลูกผัก ผลไม้ และการทำนา ทำไร่ เพิ่มขึ้นมาแทนที่ ภายใต้การพัฒนาของโครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้มีการควบคุมพื้นที่ทำกิน และพื้นที่การอนุรักษ์ตามกฎหมาย ปกป้องคุ้มครองระบบนิเวศป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ แต่ก็ยังมีการบุกรุกแผ้วถางบ้างเพราะต้องการพื้นที่ทำกิน หรือการประกาศของกฎหมายทับพื้นที่ทำกินเก่าของราษฎร เพราะฉะนั้นระบบนิเวศป่าใกล้เคียงหมู่บ้านจึงถูกบุกรุกบ้าง

อย่างไรก็ตาม คนไทย ม้ง กะเหรี่ยง ก็มีวัฒนธรรมในการอนุรักษ์ป่า และยังคงรักษาวัฒนธรรมนี้ไว้ กลุ่มคนไทยบ้านป่าลานยอมคืนพื้นที่ทำไร่ให้แก่ทางราชการ เพื่อปลูกป่าทดแทน และช่วยกันอนุรักษ์ป่า ม้งบ้านแม่สาใหม่ มีป่าอนุรักษ์ และป่าพิธีกรรม ได้แก่ ป่าคงเซ้ง กะเหรี่ยงมีการอนุรักษ์ป่า โดยจัดทำแนวกันไฟ บวชป่า ปลูกป่า และแบ่งป่าออกเป็นป่าทำกิน ป่าใช้สอย และป่าอนุรักษ์ เช่น ป่าช้า ป่าขุนน้ำ ดังนั้นผลกระทบต่อการทำลายระบบนิเวศป่าอาจมีบ้างแต่ไม่รุนแรงมากนัก ความหลากหลายทางชีวภาพโดยเฉพาะสัตว์ป่าลดลง เพราะเกิดจากการล่าเพื่ออาหารของคนในหมู่บ้าน และการล่าเพื่อขาย เพื่อนันทนาการของบุคคลภายนอก แต่กะเหรี่ยงก็มีการจัดกิจกรรมในการป้องกัน ดูแล การอนุรักษ์ป่า กะเหรี่ยงอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าดีกว่าม้ง เพราะกะเหรี่ยงยึดหลักการผลิตเพื่อขาย และแสวงหาเงินตราไม่น้อยกว่าม้ง

สิ่งแวดล้อมด้านขยะมีมากขึ้น เพราะมีสินค้า สิ่งของจากภายนอกเข้าสู่หมู่บ้านมากขึ้นกว่าเดิม ขาดการจัดการในการแยกขยะ การกำจัดขยะโดยถูกวิธี และรถเก็บขยะที่จะเข้ามาในหมู่บ้านของกะเหรี่ยง และม้ง สำหรับหมู่บ้านคนไทยมีรถเก็บขยะ แต่ไม่แยกขยะ หรือการจัดการขยะที่ถูกวิธี ปัญหาเรื่องน้ำบริโภคที่สะอาด เป็นปัญหาสำหรับหมู่บ้านกะเหรี่ยงมากที่สุด สำหรับหมู่บ้านม้ง และคนไทย ลดน้อยลงไปตามลำดับ

ผลการพัฒนาในด้านสังคม

ก่อนการพัฒนาโดยโครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คนไทยในเขตบ้านปาง ห้วยลาน สังคมและวัฒนธรรม ได้ปรับตัวทางด้านสังคม และวัฒนธรรม เปลี่ยนไปจากเดิมบ้างแล้ว เพราะเริ่มมีถนนลูกรังเข้าสู่หมู่บ้าน การติดต่อกับสังคมเมืองมีมากขึ้น ในระบบการผลิตแบบยังชีพผสมผสานกับระบบการผลิตเพื่อขาย ก่อนพ.ศ. 2520 เงินตรายังคงหายาก ดังนั้นการผลิตสิ่งของใช้เอง เช่น การจักสาน ทอผ้า วัฒนธรรมการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ยังคงมีอยู่ แต่หลังจากการพัฒนาดีขึ้น หลังพ.ศ. 2530 การจักสาน การทอผ้า การลงแขก ลดน้อยลง หรือช่วยกันทำงานลดน้อยลง ความต้องการเงินตรามีมากขึ้น จึงเกิดแรงงานรับจ้าง

ในสังคมม้ง และกะเหรี่ยง เนื่องจากก่อนพ.ศ. 2520 ยังขาดการคมนาคม การติดต่อกับตัวเมืองไม่สะดวก รวดเร็ว จึงยังคงมีการทอผ้า การจักสาน หรือการผลิตสิ่งของใช้เอง หรือใช้วัสดุในระบบนิเวศรอบ ๆ หมู่บ้านของตนเอง หลังจากพ.ศ. 2530 หัตถกรรมการผลิตสิ่งของเพื่อใช้ใน

ครัวเรือนยังคงมีอยู่ และค่อย ๆ หมดสิ้น ชื้อสิ่งของจากร้านค้าในเมืองมาใช้แทนมากขึ้น หลังพ.ศ. 2545 ในปัจจุบันการจักสาน และการทอผ้ายังมีอยู่บ้างในบางหมู่บ้าน

ในเรื่องศาสนา ความเชื่อ การนับถือผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยังคงมีอยู่ในกลุ่มคนไทย ม้ง และกะเหรี่ยง การพัฒนามิได้ทำให้ความเชื่อ การนับถือผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ชาวบ้านบางกลุ่มยังคงมีความเชื่อผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และจัดพิธีกรรมตามฤดูกาล

โครงการสวนพระองค์ โครงการหลวง และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีส่วนทำให้คนไทย ม้ง กะเหรี่ยง เปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในด้านเศรษฐกิจ คือมีรายได้ ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต การคมนาคม สาธารณูปโภคดีขึ้นกว่าเดิม แต่ในหมู่บ้านก็ยังมีคนที่ยากจน เพราะขาดปัจจัยในการผลิต เช่น ที่ดิน ไร่ อย่างไรก็ดีตาม คนจน คนทุกซอก มีน้อยกว่าเดิม ในส่วนของสิ่งแวดล้อม ถือแม้ว่ามีขยะมูลฝอยมากขึ้น แต่ในหมู่บ้านก็ไม่เกิดน้ำเน่า อากาศเป็นพิษ ความหลากหลายทางชีวภาพลดน้อยลง แต่ชาวบ้านก็ยังคงรักษาอนุรักษ์ พื้นฟู ระบบนิเวศป่า ร่วมกับภาคราชการ ในส่วนของสังคม วัฒนธรรม ประเพณีเดิม วัฒนธรรมเดิม อาจปรับเปลี่ยน หรือลดน้อย ถอยลงบ้าง แต่ยังคงรักษาสังคมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มิตรไมตรี พร้อมจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในท่ามกลางของการเปลี่ยนแปลงของเปลือกนอก เช่น การแต่งกาย ที่เปลี่ยนไปจากเดิม แต่ไม่ได้ทำลายความมั่นคงของสังคม ความรู้สึก จิตใจ ยังคงเป็นวัฒนธรรมของคนชนบท

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงหลังการพัฒนา จึงสอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน แต่ไม่ถึงขั้นสมบูรณ์แบบ หรือไม่มีข้อบกพร่อง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม การเปลี่ยนแปลงของ คนไทย ม้ง และกะเหรี่ยง อาจแตกต่างกันบ้างตามหลักภูมิสังคม

อภิปรายผล

งานวิจัยเรื่องนี้ ได้ค้นพบสาเหตุของการเสด็จประพาสต้น ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และกรุงศรีอยุธยา แต่การเรียกชื่อ การเสด็จประพาสต้น มาจากคำว่า “เรือเครื่องต้น” หรือ “เรือทรง” ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการเสด็จประพาสสวนพระองค์ เพื่อทรงดูแลสุขทุกข์ของประชาชน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชก็เช่นเดียวกัน การเสด็จประพาสต้น บางครั้งก็เป็นการสวนพระองค์ มิได้มีหมายกำหนดการล่วงหน้า มีผู้ติดตามน้อยที่สุด การเสด็จประพาสเพื่อเยี่ยมเยียน ชาวเขา และชาวไทยในเขตภูเขาที่กันดาร ห่างไกลความเจริญ การเสด็จประพาสต้นก่อนพ.ศ. 2520 พระองค์ท่านได้ทรงพบเห็นความทุกข์ยากของประชาชน การทำไร่หมุนเวียน การปลูกฝิ่น สูบฝิ่น การค้าขายฝิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านโป่งแยง บ้านหนองหอย และกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำวาง บ้านห้วยตอง บ้านห้วยข้าวลีบ พื้นฐานการผลิตเพื่อยังชีพของกะเหรี่ยง และสังคมวัฒนธรรม มิได้แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์ กะเหรี่ยงในหมู่บ้านภาคเหนือ (มีลอย อุ้นเพย, 2557) และกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (ลีตีก ฤทธิ์เนติกุล, 2545)

ปัญหาสำคัญที่ต้องแก้ไข คือ ความยากจน แร้นแค้นของราษฎร การเลิกการปลูกฝิ่น การเลิกการเผาป่าทำไร่ เพราะทำให้เกิดปัญหาการค้ายาเสพติด การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ อุทกภัย ความแห้งแล้ง ส่งผลทั้งชาวเขา และประชาชนในเมือง

วิธีการที่ทรงแก้ไข คือ การเลี้ยงสัตว์ และปลูกพืชอย่างอื่นทดแทนผืน และมีรายได้ดีกว่า การขายผืน ในที่สุด จากการทดลองเริ่มต้นจากส่งเสริมเลี้ยงหมู เลี้ยงแกะ ปลูกท้อพันธุ์ดี ในที่สุด ก็ค้นพบการปลูกพืชเมืองหนาว ไม้ดอกเมืองหนาว และการแปรรูปผลิตผลจัดจำหน่ายสินค้าคุณภาพ ปลอดภัย ในตลาดระดับสูง ในเมือง

ผลการวิจัยเรื่องนี้ก็สอดคล้องกับงานวิจัย เรื่อง โครงการหลวงพระราชกรณียกิจนวมินทร์ มหาราชเพื่อปวงประชาราษฎร์ (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2553)

แนวพระราชดำริในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจ หรือหลักการทรงงาน งานวิจัยส่วนมาก สรุปหลักการดังนี้

1. “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา”

2. “หลักการทรงงาน 23 ข้อ” หลักภูมิสังคม ก็จัดอยู่ในเรื่อง หลักการทรงงาน (คณะอนุกรรมการศึกษาปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชฯ, 2560)

การวิจัยเรื่องนี้ค้นพบว่า หลักการทรงงาน หรือการปฏิบัติตามแนวพระราชดำริ เกิดจาก วิธีการทางวิทยาศาสตร์ 5 ประการ คือ การกำหนดปัญหา การตั้งสมมติฐาน การตรวจสอบ สมมติฐาน การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผลการทดลอง ซึ่งตรงกับหลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค หลักของมรรคตรงกับกรวิเคราะห์ข้อมูลและการสรุปผล

ตัวอย่างการทรงงานตามแนวพระราชดำริ ซึ่งตรงกับหลักอริยสัจ 4 คือ การทรงงานในระยะ ต้น ๆ ก่อนพ.ศ. 2515 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเห็นทุกข์ของแม่สาใหม่ กับแม่ หนองหอยแล้ว จึงทรงกำหนดสมมติฐานโดยการทรงนำหมูพันธุ์ให้ราษฎรทดลองเลี้ยง ทั้งสอง หมู่บ้าน แต่ประสบปัญหาเรื่องอาหารสัตว์ ซึ่งต้องปลูกพืชพันธุ์ใหม่ มีความยุ่งยากมากกว่าข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ ตามวัฒนธรรมเดิม เมื่อตรวจสอบสมมติฐาน หรือทดลองเพื่อดูผลแล้ว คือ นิโรธ (การดับ ทุกข์) ว่าไม่ได้ผล ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรม และความต้องการของแม่ จึงตั้งสมมติฐานใหม่โดยการ ปลูกพืชเมืองหนาว เช่น ลิ้นจี่ และผักเมืองหนาว ผลจากการทดลองได้ผลดี ตรงกับความต้องการ ของแม่ จึงบรรลุผล คือ มรรค ใช้วิธีการหลักส่งเสริมปลูกพืช เช่น ลิ้นจี่ อาโวคาโด ถั่วแดงหลวง ผักสลัด ผักกาด สตรอเบอร์รี่ ฯลฯ แทนการเลี้ยงสัตว์

แนวพระราชดำริในการช่วยเหลือราษฎร ปรับเปลี่ยนตามหลักภูมิสังคม ดังนั้นในเขต โครงการสหกรณ์หมู่บ้านสันกำแพงของคนไทย พื้นที่แห้งแล้ง ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ จึง ตั้งสมมติฐานให้เลี้ยงสัตว์ คือ โคนม เป็นอาชีพหลัก หลังจากผ่านทุกข์ สมุทัย นิโรธ แล้ว บรรลุผลเป็นที่น่าพึงพอใจ ประสบผลสำเร็จ คือ มรรค ก็ยึดเป็นแนวทางต่อไป

การทดลองปลูกกาแฟบนพื้นที่สูง ก็ใช้หลักการอริยสัจ 4 คือ ทุกข์มาจากความยากจน สมุทัย สาเหตุความยากจน หรือความลำบาก คือการผลิตในระบบยังชีพ การปลูกผืน การทำไร่ จึง แก้ปัญหาโดยหาวิธีการปลูกพืชอื่นทดแทนผืน โดยการทดลองปลูกกาแฟแล้วศึกษาวิเคราะห์ผลที่ เกิดขึ้น เรียกว่า นิโรธ เมื่อทดลอง วิเคราะห์ผลแล้ว ปรากฏว่ากาแฟได้ผลผลิตที่ดี มีราคา สอดคล้องกับความต้องการของตลาด คือ มรรค จึงได้นำวิธีการนี้เผยแพร่ ส่งเสริมสู่หมู่บ้านอื่น ๆ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหา ความทุกข์ยากของราษฎร โดยใช้หลักอริยสัจ 4

สำหรับ มิติ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” หลักการทรงงาน 23 ข้อ การสร้างคนด้วยการศึกษา และการเรียนรู้ และหลัก บวร คือการพัฒนาาร่วมกันระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน เป็นแนวคิดหรือในการวิเคราะห์ และสังเคราะห์จากพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดเป็นองค์ความรู้เชิงประจักษ์ที่สรุปจากพระราชกรณียกิจ

ผลจากการวิจัยที่ค้นพบ การพัฒนาโครงการต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สอดคล้องกับหลักการพัฒนาย่างยั่งยืน 3 ประการ คือ หลักเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม และเป้าหมายการพัฒนายั่งยืนของโลก (Sustainable Development Goals) ตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2559-เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2573 ประกอบด้วย เป้าหมาย 17 ประการ คือ

1. ยุติความยากจน
2. ยุติความหิวโหย
3. สร้างหลักประกันการมีชีวิต สุขภาพที่ดี
4. สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาอย่างเท่าเทียม
5. บรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศ
6. การจัดให้มีน้ำ และสุขอนามัย
7. ทุกคนเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่
8. ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง
9. ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ยั่งยืน สร้างนวัตกรรม
10. ลดความไม่เสมอภาคระหว่างประเทศ
11. ทำให้การเมือง และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความครอบคลุม ปลอดภัย ยั่งยืน
12. สร้างหลักประกันรูปแบบการบริโภค และการผลิตที่ยั่งยืน
13. ปฏิบัติการอย่างเร่งด่วนต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ
14. การอนุรักษ์ทะเล มหาสมุทร และทรัพยากรทางทะเล
15. ปกป้อง ฟื้นฟู ระบบนิเวศทางบก
16. ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม
17. ความร่วมมือระดับโลกในการพัฒนายั่งยืน

ผลการวิจัยพบว่า ถึงแม้ว่าเป้าหมายการพัฒนายั่งยืนของโลก 17 ข้อ เพิ่งกำหนดในปีพ.ศ. 2559 หลังโครงการหลวงอ่างขาง (พ.ศ. 2512) ถึง 47 ปี ถ้าเปรียบเทียบกับโครงการส่วนพระองค์ (พ.ศ. 2493) และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ยาวนานกว่านั้น ทุก ๆ โครงการดังกล่าวแล้ว สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนายั่งยืนของโลกทั้ง 17 ข้อ การบรรลุผลมีตัวบ่งชี้วัดได้ ในทางตรง 11 ข้อ ได้แก่ ข้อ 1 ถึง ข้อ 4 ข้อ 6 ถึงข้อ 8 ข้อ 11 ถึงข้อ 13 และข้อ 15 ถึงข้อ 16 แต่บางข้อก็เป็นผลทางอ้อม เช่น ข้อ 5 ข้อ 7 ข้อ 9 ข้อ 10 ข้อ 14 และข้อ 17

ความสำเร็จของการพัฒนายั่งยืน ในพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ นอกจากอาศัย “พระบารมี” แล้ว “น้ำพระทัย” และ “ทศพิธราชธรรม” ก็เป็นส่วนประกอบที่หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวที่สำคัญยิ่ง งานริเริ่มทุกโครงการที่วิจัยค้นพบว่า เกิดจาก

“ทศพิธราชธรรม” ทุกข้อ ตั้งแต่ ทาน พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ก่อน แล้วจึงได้รับทุนจากภายนอกสนับสนุน อาชวะ ทรงมีพระราชอัธยาศัย อันประกอบด้วยความซื่อตรง ดำรงสัตย์ มัทวะ ความอ่อนโยน สุขภาพ ตัวอย่างจากผู้ใหญ่บ้านมิ่งหนองหอย ในปีพ.ศ. 2512 พ่อหลวงมั่ง (ผู้ใหญ่) กล่าวว่า “ในหลวงพูดกับผมว่า ท่านจะให้ปลูกผัก ผลไม้ แทนฝิ่น แล้วจะให้เลิกปลูกฝิ่น ท่านผู้ใหญ่มิมีปัญหาไหม” “ผมตอบว่าไม่มีปัญหาครับ ในหลวงพูดเพราะ สุภาพมาก” ตบะ ความเพียร อักโกธะ ความไม่โกรธ อหิงสา ความไม่เบียดเบียน ขันติ ความอดทน ตั้งมั่น และอวิโรธนะ ความเพียรธรรม ยุติธรรม ตัวอย่างของทศพิธราชธรรม สามารถปรากฏผลประจักษ์ทั้ง 10 ประการ ในมิติของเวลา สถานที่ แตกต่างกันอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ

การพัฒนาอย่างยั่งยืนในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ ถึงแม้มีพระบารมี ทศพิธราชธรรม สละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล และภาคเอกชน แต่กว่าจะ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ต้องใช้ระยะเวลา และความต่อเนื่องติดต่อกันยาวนาน ยกตัวอย่างเช่น การพัฒนามังแม่สา และหนองหอย ต้องเสด็จพระราชดำเนินอย่างต่อเนื่องถึง 13 ครั้ง ระหว่างพ.ศ. 2507-2527 หมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง และบ้านปางห้วยลาน จำนวน 12 ครั้ง ตั้งแต่พ.ศ. 2509-2534 การพัฒนากะเหรี่ยงลุ่มน้ำวาง เสด็จพระราชดำเนินครั้งแรกในพ.ศ. 2514 และเสด็จพระราชดำเนินต่อเนื่องอีกหลายครั้ง จนกระทั่งสร้างศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวงในพ.ศ. 2522 และสร้างศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สะป๊อก ลุ่มน้ำวางตอนล่าง ในพ.ศ. 2535

จากการทรงงานอย่างต่อเนื่อง สรุปได้ว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนของพระเจ้าแผ่นดิน ต้องอาศัยการทรงงานอย่างต่อเนื่อง และใช้เวลา

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ผลจากการค้นพบในหมู่บ้านกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ปรากฏผลชี้ชัดได้ว่า ชุมชนของคนไทย มั่ง กะเหรี่ยง มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับหลักภูมิสังคม และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของโลก อาจมีปัญหาต้องแก้ไขอย่างต่อเนื่องบ้าง เช่น ความยากจน ซึ่งเกิดจากการขาดปัจจัยการผลิต สุขภาพอนามัย ความเสมอภาค ความยุติธรรม ปัญหามลพิษจากขยะ และการเผาป่าเพื่อทำไร่ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพด ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว เกิดขึ้นทั้งในพื้นที่โครงการหลวง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ แต่น้อยกว่าพื้นที่นอกโครงการ

ดังนั้น การพัฒนาทุก ๆ พื้นที่ ทั้งของภาครัฐ เอกชน ควรยึดหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ หรือหลักการของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นแบบอย่าง และมีการสืบสาน เรียนรู้ ประยุกต์ ตามหลักภูมิสังคม

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นเพียงกลุ่มตัวอย่างเฉพาะคนไทย มั่ง กะเหรี่ยง ในพื้นที่ตามกลุ่มตัวอย่าง น่าจะมีการวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในพื้นที่ที่แตกต่างออกไป เพื่อให้ได้ผลการวิจัยในภาพรวมมากกว่านี้ แต่การวิจัยเรื่องนี้ เป็นจุดเริ่มต้นของการทดลอง แนวพระราชดำริในการแก้ปัญหา ให้แก่ ราษฎรผู้ยากไร้ เดือดร้อน และทำการผลิตแบบยังชีพ ส่งผลกระทบต่อชุมชนนอกพื้นที่ ทั้งคนในชนบท ตัวเมือง และสรรพสิ่งในระบบชีวนาฬิกา (Biosphere) การเผาป่า ทำลายป่า ในเขตร้อน กระบอบต่อท้องฟ้า บรรยากาศ มหาสมุทร และชีวิตทุกชีวิตในระบบชีวนาฬิกา